

Moments delicats en la sobirania d'Andorra als segles XVIII, XIX i XX

Joan Massa i Sarrado

Ex-secretari general del Copríncep Episcopal i professor de Filosofia.
Llicenciat en Teologia i Filosofia i en Dret. sac@andorra.ad

Resum

Moments delicats en la sobirania d'Andorra als segles XVIII, XIX i XX

Des de la Constitució de 1993 ningú ha negat fins avui la sobirania pròpia i originària d'Andorra. Es dona, en canvi, una desconcertant varietat d'opinions sobre en quin moment va començar. L'article tracta sobre alguns moments delicats de la sobirania d'Andorra durant els segles XVIII, XIX i XX.

Resumen

Momentos delicados en la soberanía de Andorra en los siglos XVIII, XIX y XX

Desde la Constitución de 1993 nadie ha negado hasta la fecha la soberanía propia y originaria de Andorra. Se da, en cambio, una desconcertante variedad de opiniones sobre en qué momento empezó. El artículo recoge algunos momentos delicados de la soberanía de Andorra en los siglos XVIII, XIX y XX.

Résumé

Moments délicats de la souveraineté d'Andorre aux XVIIIe, XIXe et XXe siècles

Depuis la Constitution de 1993, personne n'a nié jusqu'à ce jour la souveraineté propre et originelle de l'Andorre. Il existe cependant une diversité déconcertante d'opinions quant à la date à laquelle elle a débuté. L'article traite des moments délicats de la souveraineté andorrane pendant les XVIIIe, XIXe et XXe siècles.

Abstract

Delicate moments in the sovereignty of Andorra in the 18th, 19th and 20th centuries

Since the Constitution of 1993, no one has denied Andorra's own and original sovereignty to this day. There is, however, a bewildering variety of opinions as to when it began. The article deals some delicate moments of Andorra's sovereignty during the 18th, 19th and 20th centuries.

nguanys fa 60 anys que vaig iniciar els estudis de filosofia al seminari de la Seu d'Urgell. *Philosophiae Scholasticae Summa* fou el meu primer llibre de text, en llatí, redactat pels jesuïtes per a la majoria de seminaris d'Espanya.¹

Ho dic aquí per explicar el títol d'aquest treball, compartit i mig partit amb el bon amic Domènec Bascompte. La filosofia escolàstica, que vaig estudiar, iniciava sempre les lliçons amb el *nexus*, el nexa, l'enllaç. La connexió amb les lectures i els capítols anteriors. Aquí és clar: continuo ara amb els "moments delicats en la sobirania d'Andorra" durant els segles XVII, XIX i XX. Després del *nexus* venien les *notiones*, els conceptes, les nocions, les significacions de les paraules. Així ara caldria definir què entenem per "moments delicats", ja sigui espais de temps mínims, ja sigui espais de temps més o menys llargs però caracteritzats pel seu contingut, ja sigui aquell temps oportú a fi que esdevingui realitat un propòsit i un desig o ja sigui la concreta situació en un moment determinat. Com podeu veure, la noció de "moment" no és senzilla. Si, a més, hi posem l'adjectiu "delicat", concretem, sí, però obrim també a la vegada. Van ser, efectivament, moments d'una finor extrema, molt sensibles també a les menors impressions exteriors, fàcils d'espantillar-se. "Delicat", a la vegada, és feble i que demana ser tractat amb una gran habilitat. Així mateix és aquell moment on es veu una gran finesa d'execució, on s'executa amb una gran cura. L'escolàstica ens demana un afany precís en emprar els

1. L. SALCEDO Y J. ITURRIOZ, *Philosophiae Scholasticae Summa*, volum I, BAC, Madrid, 1957.

conceptes. I continuem. “Els moments delicats” en la sobirania. No “per” la sobirania, ni “de” la sobirania. No és el mateix, certament, però també el bon amic Pere Cavero, ja fa dies, dins la SAC, trià la preposició *en*.

“La sobirania d’Andorra”. Un mot que té molt pes en el nostre dret, la nostra política i la nostra història. L’autoritat, el poder, suprem per damunt de tots els altres, no sotmès a cap altre poder.

Ens perdríem ara si continuéssim amb el mètode escolàstic. Una distinció i una reflexió, però, final per acabar aquesta introducció. Final i, tanmateix, primera, ja que és el marc on em mouré en les properes pàgines. Parlarem de la sobirania d’Andorra. Sobirania, la gran paraula i el gran concepte, en dret polític i en dret internacional. M’interessa ara destriar i distingir les dues cares d’aquest concepte:

Primera. La sobirania en sentit objectiu, és a dir, el conjunt de poders públics inherents en tota comunitat independent, el conjunt de poders d’ordenació normativa, de govern, de justícia, que s’exerceixen autònomament en el si d’una comunitat política independent. Aquests poders, com el territori i la població, constitueixen aquesta comunitat i són de la comunitat. La sobirania objectiva resideix sempre en el poble. És clara aquesta teoria des del pensament liberal, però avui dia es dona una gran importància a la llarga tradició doctrinal de l’Escola de Salamanca i, especialment, dels seus juristes des del segle XVII, com a fonament d’aquest corrent, superant la teoria “patrimonial” de Jean Bodin (1530-1596), en defensar la sobirania sobre la base del dret diví dels reis. Dins de l’Escola de Salamanca, cal citar aquí el jesuïta Francisco Suárez (1548-1617), sobretot les seves últimes obres de filosofia del dret com el *Tractatus de legibus* (1612) i la *Defensio fidei catholicae* (1613). Defineix la sobirania dient: “Dicendum est...potestatem ex sola rei natura in nullo singulari homine existere, sed in hominum collectione”. Hi tornaré en parlar d’Anton Fiter i Rossell.

Segona. L’altra cara és la sobirania en sentit subjectiu, per a designar l’òrgan de la sobirania que ocupa la cúspide en la jerarquia de les autoritats en el si de la comunitat. És la sobirania orgànica, la que assenyalava i fixa els subjectes que exerceixen el poder públic en els diferents àmbits d’una comunitat.²

Aquesta distinció de la sobirania està expressada clarament en l’article 1.3 de la Constitució de 1993, com a resultat final de l’evolució institucional d’Andorra des dels seus orígens. Diu aquest article: “la sobirania resideix en el Poble Andorrà, que l’exerceix per mitjà de les diferents classes de participació i de les institucions que estableix aquesta Constitució”.

El segle XVIII

A Espanya, fins fa poc temps, el segle XVIII els investigadors i els filòsofs de la història el deixaven descansar en la història. Ja Ortega y Gasset el 1930 havia sentenciat a *El Espectador* que “cuando más se medita sobre nuestra historia, más clara se advierte esta desastrosa ausencia del siglo XVIII. Nos ha faltado el gran siglo educador”. Es referia a la Il·lustració francesa i anglesa del segle XVIII.

A Andorra, per altres raons, podríem dir que el segle XVIII no fou un segle perdut per a la seva existència. Al contrari, si la memòria -com algú ha escrit- no es va inventar per recordar tot el que ens ha passat, sinó per poder anticipar tot el que ha de venir, el segle XVIII vertebrà definitivament Andorra com a comunitat política diferenciada dels dos grans veïns.

La primera meitat del XVIII andorrà gira entorn de la Guerra de Successió a la monarquia espanyola. El gran repte fou mantenir la neutralitat andorrana. Andorra, per continuar defensant les llibertats i els privilegis en les relacions comercials amb els veïns, es reivindicava com a comunitat diferent de Catalunya, quan la Generalitat li demana contribuir en el donatiu a Felip V, ja que el Consell de la Terra contribueix als seus dos senyors. I quan Catalunya s’aixecarà contra Felip V i a favor de l’arxiduc Carles, en plena guerra, Andorra serà víctima d’exaccions i hipoteques per part de les dues parts en guerra i haurà de fer mans i mànigues per mantenir les bones relacions amb els dos cosenyors, amb l’episcopal a l’exili per ser filipista i amb el

2. Vegi’s aquesta distinció en NEMESI MARQUÈS, *La Reforma de les Institucions d’Andorra (1975-1981). Aspectes interns i internacionals*, Lleida, 1989, p.196-206.

francès enutjat per les preteses relacions del Consell de la Terra amb l'arxiduc Carles. Un gran embolic, però Andorra confirmà altra vegada els seus privilegis si més no *de iure*, ja que *de facto* el Consell de la Terra pagà a un i altre bàndol per així salvar-los.

La victòria de Felip V, a la matinada del famós 11 de setembre de 1714, clarificà, en part, la situació. Entrem, però, en el moment delicat per a la sobirania d'Andorra. L'intendent filipista José Patiño, el 15 de setembre aboleix el Consell de Cent de Barcelona i s'instaura la "Real Junta Superior de Justícia y Gobierno del Principado de Cataluña". L'endemà té lloc l'abolició de la Generalitat de Catalunya, i queden derogades totes les institucions d'autogovern, i l'endemà, 17 de setembre, Simeón de Guinda y Apeztegui és elegit Bisbe d'Urgell, que arribarà a la Seu l'any següent. Encara no s'havia publicat el Reial Decret de 16 de gener de 1716, que establia la "Nueva Planta de la Real Audiencia del Principado de Cataluña", presidida pel capità general de Catalunya, que el nou bisbe, Simeón de Guinda, donà des de Balaguer una ordre el 3 de febrer de 1715 per salvaguardar els drets dels andorrans i la seva absoluta independència del rei d'Espanya. Per la seva rapidesa i claredat copio literalment:

"Nobles Cónsules y demás ministros de nuestras Valles de Andorra, de que somos Señor soberano con el rey Christianísimo el gran Luis de Francia: Sabed que hallándonos informados por vuestros síndicos y otras personas fidedignas de que algunos ministros subdelegados del Intendente General del Principado de Cataluña solicitan intrrometerse en la jurisdicción y autoridad temporal de estos Valles offendiendo su independència, exempción y regalías que el rey Christianísimo y nos tenemos en ellas, por evitar qualesquiera agravios a la dicha soberanía, os mandamos en nombre de su Magestad Christianísima y nuestro no obedescáis orden alguna que no sea expedida por el rey Christianísimo y por nos o por los ministros nombrados de ambos soberanos, y qualquiera que expediere contra vos el Intendente General del Principado de Cataluña y qualquiera de sus subdelegados, os mandamos no la obedescáis sin dar parte al rey Christianísimo y a nos que somos cosoberanos de esos dichos Valls de Andorra, y assí

lo esperamos de vuestra fidelidad y cuidado de que ambos soberanos nos daremos por servidos".³

I, ja des de la Seu d'Urgell, el 13 de juny del 1715, es dirigeix als eclesiàstics d'Andorra dient:

"Nos D. Simón de Guinda y Apeztegui, por la gracia de Dios y de la santa sede Apostólica obispo de Urgel, príncipe soberano de los Valles de Andorra, del consejo de su Magestad. Por quanto somos con el rey Christianísimo de Francia príncipe soberano de los Valles de Andorra, país neutral, distinto y separado de otro qualquier dominio, aunque sito en los confines de Francia y principado de Cathaluña, y ha llegado a nuestra noticia que se ha intentado e intenta por el clero de nuestra diòcesi de Urgel convocar a su santa sínodo a los vicarios perpetuos y beneficiados de dichos Valles...no concurren aunque sean convocados, en synodo de nuestra diòcesi de Urgel en que se tratase de donativo gracioso a favor de príncipe secular que no sea a Nos o al rey Cristianísimo,... y mandamos a los cónsules, jurados y ministros de justícia y demás vasallos seculares de dichos nuestros Valles de Andorra no reconozcan ni obedescan por su soberano otro que a Nos y al Rey Christianísimo y los ministros nombrados por ambos..."⁴

Tot i la victòria de Felip V, les relacions entre Espanya i França es van deteriorar i al gener del 1719 França -poc abans ho havia fet Anglaterra- va declarar la guerra a Espanya. Les tropes franceses van envair la Vall d'Aran, els Pallars i la Cerdanya i van arribar fins a la Seu. La invasió, però, durà poc i al gener del 1721 Espanya i França signaren la pau. Dic això per emmarcar el volum on són relligades les cartes creuades entre el Bisbe d'Urgell, Simeón de Guinda, i el capità general de Catalunya, marquès de Castel-Rodrigo. També amb el comandant del Comtat de Foix, cavaller de Dumas i el mariscal duc de Berwick, al servei de la corona de França. Aquest relligat duu el títol "*Diferentes cartas sobre el comercio de la valle*

3. CEBRIÀ BARAUT, "Un recull de documents andorrans del segle XVIII", en *Quaderns d'estudis andorrans*, núm. 3, Andorra, 1978, p. 105.

4. *Ibidem*, p.106.

de Andorra con este Principado”. Van del 30 de novembre de 1720 a l'11 de febrer de 1721. Aquest volum d'una vintena de cartes mostra la delicada situació de la sobirania d'Andorra en ocasió de la pesta de Marsella de 1720. En síntesi, Andorra, per si mateixa, sempre havia fet la vigilància de les seves fronteres en les pestes anteriors del segle XVII. No hi havia precedents que fos Espanya qui controlés la línia sanitària des de dins d'Andorra amb tropes espanyoles. El rei d'Espanya no podia obrir ni tancar la frontera. La situació comportava també queixes per part de les autoritats franceses per la presència de soldats espanyols dins del Principat. I, especialment, queixes del bisbe d'Urgell per no tenir-se en compte els seus drets de príncep sobirà ni d'haver-lo consultat i per no permetre la millor solució d'acceptar la línia formada pels andorrans, com sempre s'havia fet. Un estira i arronsa per evitar que la guàrdia de la pesta suposés l'adquisició de cap mena de drets pel rei d'Espanya sobre Andorra. En un mot, defensa de la sobirania d'Andorra, enfront d'Espanya i també de França.⁵

Un altre moment delicat serà el judici entre la Intendència General de Catalunya i el Consell General de les Valls per raó dels privilegis fiscals de les Valls, que guanyà Andorra, l'1 de febrer de 1730, en defensa de les seves llibertats. Andorra guanyà “...la libertad de entrar a este Principado todas las mercaderías y géneros procedentes de dicha Valle sin pagar los reales derechos de entradas y de introducir dentro la misma Valle todos los víveres y géneros que extrangeren de este Principado para su preciso uso y manutención, sin pagar por ellos derechos alguno de salida...”⁶

L'altra cara de la moneda fou el compromís del Bisbe Simeón de Guinda de lluitar pel control del contraban de tabac que, arribat al Rosselló des d'Itàlia, s'introduïa a Espanya a través d'Andorra. Aquest compromís el continuaren els seus successors, com una constant, fins al segle XIX. Les propostes i reclamacions venien de la “Real

Hacienda del Tabaco” espanyola i obligaren els Bisbes d'Urgell a adoptar mesures especials i extremadament severes per tal de preservar les bones relacions d'Andorra amb els seus veïns.

I és en aquest moment quan el Consell General encarrega a Anton Fiter i Rossell, Veguer Episcopal, escriure el *Manual Digest*, la gran resposta andorrana als decrets de la Nova Planta per part de l'Administració borbònica en moments de confusió. Ja d'entrada, el *Manual Digest* ens diu que “lo fi i designe particular que he tingut en la formació d'esta obra ha estat donar alguna notícia per formar la més clara idea de nostres Valls i ab ella dissipar i destruir les errònees, confuses i pertorbades que d'elles tenien formades molts de mos patrícius”.⁷

El títol del *Manual Digest* ja ho diu tot, n'inclou la finalitat essencial de tot el text: “*De les Valls Neutres d'Andorra*”. “Neutres” és la paraula clau i essencial. Neutralitat ve del llatí *neuter, neutra, neutrum*, que vol dir “ni l'un ni l'altre, cap dels dos”. *Valls Neutres* vol dir que no són ni d'Espanya ni de França, ni d'una ni d'altra corona, que són independents i que tenen sobirania pròpia. El *Manual Digest* és -i serà- el far que il·luminarà sempre més la vida política i institucional d'Andorra fins a la Constitució de 1993. Seran 245 anys lluitant sempre més per assegurar la neutralitat de les Valls, per explicar i precisar la seva sobirania.

Torno ara a aquella primera reflexió sobre la sobirania objectiva. Tinc la intuïció que Fiter i Rossell conegué, com a alumne a Osca o posteriorment, el pensament del jesuïta Francisco Suárez (1548-1617), destacat filòsof i teòleg de l'Escola de Salamanca. Especialment el seu pensament polític de les seves dues obres de maduresa, el *De legibus* i la *Defensio fidei*. Fiter i Rossell coneix i es fa seu el principi fonamental en què es recalça i del qual sorgeix el pensament polític de Suárez, que és l'afirmació de l'existència -i persistència i subsistència- prepolítica de comunitats i organitzacions anteriors a l'estat, com a

5. ENRIC MOLINÉ, “La sobirania andorrana i la pesta dels anys 1720-1721”, en *Quaderns d'estudis andorrans*, núm.5, Andorra, 1980, p. 21-48.

6. JORDI BUYREU JUAN, *Diplomatari de la Vall d'Andorra. Segle XVIII*, vol. V (VII), Andorra, 2012, p. 26-27.

7. ANTON FITER I ROSSELL, *Manual Digest de les Valls Neutres d'Andorra*, Andorra, 2018, p. 8.

organitzacions i societats polítiques. Suárez coneixia la història del Dret occidental preromà i la gènesi del Dret hispànic des de l'inici de la Reconquesta: les *merindades*, els *concejos*, el *conventus publicus vecinorum* dels visigots,... tots ells models d'organitzacions socials quan encara no existien les estructures d'un estat. Per Suárez és el poble mateix el que s'organitza políticament, el que posseeix els poders polítics en el mateix moment de constituir-se en societat política i el que elegeix i decideix la forma de govern que més li interessa per a la consecució dels fins comuns, el bé públic, que fan néixer un estat. Per Suárez hi ha un poder de sobirania popular anterior a l'organització de la societat en estat, que no és polític ni contractual, sinó social, de dret natural. És la societat humana, el ser social de l'home i la seva historicitat i progressió que dona condició de vàlida a tot el dret positiu en una fonamentació teològica de l'ordre jurídic.

Aquest és també el pensament de Fiter i Rossell i aquesta és la música de fons i la melodia dels llibres I i II del *Manual Digest*. Una anàlisi encara no suficientment desenvolupada, però que lliga Fiter i Rossell amb l'últim Suárez.

Amb el *Manual Digest* i el *Polítar Andorrà*, i les franquícies consignades en els *Llibres de Privilegis*, es va reforçant el concepte d'una Andorra independent i neutral, amb unes institucions i una forma de govern pròpies basades en la tradició i en el règim Cosenyorial.

La Revolució Francesa és l'altre moment delicat en la sobirania d'Andorra a finals de segle. L'any 1793 una representació del Consell General, com sempre havia fet, lliura al prefecte del Departament de l'Arieja la suma de 1.870 lliures, el tribut de la qüestió de dos anys, però l'Administració francesa manifestà, per comunicació del 22 d'agost del 1793, no poder acceptar l'esmentat tribut per ser una reminiscència feudal. Es posava en perill i entrava en crisi la pràctica secular de la neutralitat i les relacions

amb els hereus dels Comtes de Foix en la Cosenyoria andorrana. Sobretot si es té en compte que feia uns quants anys s'havia signat a Versalles, el 8 de desembre de 1767, l'*Arrêt du Conseil du Roi et du Conseil des Finances* que, tot i els greus errors que conté, havia posat al dia la pràctica i les antigues prerrogatives i exempcions duaneres dels monarques francesos des d'Enric IV com a cosenyors d'Andorra.

A aquesta situació, cal afegir-hi que l'any 1795 morí Josep de Boltas, Bisbe d'Urgell, i fins a finals del 1797 no arribà a la Seu el seu successor Francisco de la Dueña y Cisneros. Dos anys sense cap Cosenyor. Un fet i una conjuntura anòmala i infreqüent en la història d'Andorra.⁸

Tot i la guerra entre França i Espanya, el Consell General s'adreçà, amb mà esquerra i *finezza*, al prefecte del Departament de l'Arieja per demanar-li que el Principat pogués tornar a la situació anterior, descrita a l'*Arrêt de 1767* i que França tornés a exercir a Andorra els drets inalienables que "elle n'a jamais cessé de perdre", i que es nomenés un Veguer i un Jutge per administrar la justícia, restablint un just equilibri.

Les peticions del Consell General i les gestions que realitzaren posteriorment en el mateix sentit quedaren, finalment, establertes en el Decret Imperial signat per Napoleó al Palau de les Tulleries el 27 de març de 1806.⁹

El segle XIX

Per la seva importància transcriu el Decret de Napoleó:
 "DÉCRET IMPÉRIAL relatif aux Viguiers chargés d'assister aux cortès ou lits de justice de la vallée d'Andorre.
 Au palais des Tuileries, le 27 mars 1806.

NAPOLÉON, Empereur des Français, Roi d'Italie;
 Sur le rapport de notre ministre de l'intérieur;
 Vu la demande des habitants de la vallée d'Andorre, tendant

8. La Constitució d'Andorra de l'any 1993, fent memòria del passat, va tancar-ne aquesta possibilitat en afirmar en el seu art.49: "En cas de vacança d'un dels Coprínceps la present Constitució reconeix la vàlida dels mecanismes de substitució previstos en els seus ordenaments respectius, a fi que no s'interrompi el funcionament normal de les institucions andorranes".

9. Vegi's el text del Decret Imperial, fotocopiado de la "Imprimerie Impériale", en *Quaderns d'estudis andorrans*, núm. 1, Andorra, 1976, p. 61-62.

à être rétablis dans leurs anciens rapports d'administration, de police et de commerce avec la France;

Le rapport du ministre des relations extérieures du 22 thermidor an X;

La lettre du conseiller d'état, directeur des douanes, au ministre de l'intérieur;

Notre Conseil d'état entendu,

Nous AVONS DÉCRETÉ et DÉCRÉTONS ce qui suit:

Art. 1er. Il sera nommé par nous, sur la présentation du ministre de l'intérieur, un viguier pris dans le département de l'Arriège, qui sera chargé d'assister, ainsi que le viguier de l'évêque d'Urgel, aux cortès ou lits de justice de la vallée d'Andorre, et qui usera de tous les privilèges que les conventions ou l'usage lui avaient attribués, soit dans l'exercice de ses fonctions, soit dans la nomination des bayles chargés de prononcer sur les affaires Civiles.

2. Le receveur général du département de l'Arriège recevra la redevance annuelle de neuf cent soixante francs que le val d'Andorre payait à la France avant la révolution, et il en comptera au trésor public.

3. La faculté est accordée aux Andorrans d'exporter annuellement la quantité de grains et le nombre de bestiaux dont l'arrêt du conseil de 1767 leur avait garanti l'extraction; et l'on s'assurera, par des acquits-à-caution et par les moyens administratifs, que ces grains et ces bestiaux sont réellement destinés à la consommation des habitants.

4. Trois députés des Andorrans nous prêteront serment, chaque année, entre les mains du préfet du département de l'Arriège, que nous autorisons à cet effet par le présent décret.

5. Nos ministres de l'intérieur, des finances et des relations extérieures, sont chargés, chacun en ce qui le concerne, de l'exécution du présent décret.

Signé NAPOLÉON.

Par l'Empereur: Le Secrétaire d'état, signé Huguens B. Maret”.

Caldria estudiar en detall aquests anys de ruptura i de restabliment (1793-1806) de les relacions institucionals d'Andorra amb els seus cosenyors. A la correspondència creuada entre el Consell General i les autoritats franceses, des de l'Arrêt de 1767, s'hi barregen i confonen relacions diferents: de comerç entre França i Andorra i, a la vegada,

de Cosenyoria entre les institucions, per exemple la justícia, entre Andorra i solament el cosenyor francès. Aquesta confusió és clara en el Decret de Napoleó. No respon al senyoriu descrit pel *Manual Digest*. És una altra cosa, no hi ha relació senyorial, no hi ha sobirania objectiva d'Andorra. Són els òrgans de l'Estat francès els que exerceixen les funcions, quan hauria de ser la persona del Cosenyor. Avui diríem que el Decret de Napoleó de 1806 és un text disruptiu en la història institucional d'Andorra, anticipat ja per l'Arrêt de 1767.

Amb data del 9 de juny de 1806 el Bisbe De la Dueña y Cisneros es dirigeix per carta al prefecte de l'Arieja per manifestar-li la seva satisfacció pel restabliment de les relacions i per compartir amb l'emperador Napoleó el Cosenyoriu d'Andorra. Textualment acaba dient: “...y tengo consiguientemente el singular honor de ser consoberano, en los dichos Valles, del Emperador Napoleón, a cuya Magestad Imperial rendiré todos mis respetos como lo hacían los Obispos de Urgel con los Reyes Christianísimos...”.¹⁰ Per al Bisbe d'Urgell, ell i Napoleó són “consoberanos”. És aclaridor.

Caldria estudiar també la política general de Napoleó en la seva relació amb Catalunya per escatir si Andorra no era un pas més d'annexió a l'Imperi, com la creació del Departament del Segre, “composé du corregimiento de Puigcerdà et de la Vallée d'Andorre”, semblaria suggerir.

Bertrand Bélinguier, a la seva obra *La condition juridique des Vallées d'Andorre*, de 1970, en les seves primeres pàgines sobre la història d'Andorra, dedica uns capítols a les “conséquences de la Révolution de 1789 en Andorre”, en què analitza la ruptura entre França i Andorra, i la recuperació posterior de les relacions amb el Decret de 1806. Bélinguier, en analitzar el decret, sempre parla de França com a estat. Textualment afirma que “ce décret est muet sur les rapports entre les coprinces”. I afegeix “... on chercherait en vain toute décision concernant le statut de l'Andorre”.¹¹

10. Ibidem, p. 63.

11. BERTRAND BELINGUIER, *La condition juridique des Vallées d'Andorre*, París, 1970, p. 53-56.

Paul Ourliac, uns anys abans, havia escrit que amb el Decret de Napoleó es tornava al Pariatge de 1278.¹² Més aviat crec que amb aquest Decret Imperial s'inicia una ruptura de la concepció de les relacions entre Andorra i el Copríncep francès. Un exemple molt significatiu: quan el *Manual Digest* parla del "Cerimonial respectiu als senyors prínceps", en el capítol I del llibre 4, Anton Fiter i Rossell ens diu que, a Casa de la Vall, cal demanar-li "la confirmació de privilegis, exempcions, usos, costums, preeminències i prerrogatives de les Valls". En canvi, a l'article 4 del Decret de Napoleó, són els andorrans els qui han de jurar lleialtat i prestar jurament. Ara és al revés. Hi ha, a més, una substitució, un reemplaçament i una innovació del "senyor príncep" per l'Estat francès. Una confusió de relacions, que ja s'havia iniciat amb l'*Arrêt* de 1767, i volguda probablement per Napoleó dins la seva estratègia política per al sud d'Europa. La Guerra del Francès (1808-1814) anava per aquí.

Per contra, uns anys abans, el 13 de novembre de 1797, el Bisbe Francesc Anton de la Dueña y Cisneros havia pres possessió i confirmat els privilegis de les Valls per mitjà del degà del capítol de la catedral, amb aquestes paraules, segons l'acta del secretari del Consell General i notari, Thomas Palmitjavila i Picart: "...offerintse ell en nom de dit Illm. Señor son Príncipe en jurar y obcervar tots los privilegis, consuetuts, ordinations, usos y costums escrits y no escrits de las presents Valls, ab lo modo y forma que los demes Illms. señors bisbes sos antecessors han acostumat. Y dit Illre. Consell General en veu de dit Illre. Don Guillem Areny y de Solà son sindich, ha respost que estava prompte en entregar dita possessió en la conformitat que se demane; majorment havent promès...de jurar y observar tots los privilegis, consuetuds, ordinations, usos y costums escrits y no escrits de ditas Valls ...".¹³

Aquest era el sentit del jurament dels Cosenyors d'Andorra, tal com recull el *Manual Digest*.

Per altra part, tots coneixem el marc general d'Europa després de la Revolució Francesa i de l'Europa de la Restauració, conseqüència de les mesures adoptades per les grans potències en el Congrés de Viena. Absolutisme i liberalisme. Liberalisme i absolutisme. Andorra en pateix dels seus dos grans veïns, Espanya i França, que posaran en joc la seva mateixa raó de ser. Parlem aquí de com les monarquies veïnes veuen Andorra i quines relacions hi han de mantenir. A la vegada, per primer cop, s'iniciarà des dels països veïns una reflexió acadèmica sobre la naturalesa de les seves institucions. Andorra passa a ser objecte d'estudi i reflexió jurídics. I començaran les preguntes, les grans preguntes sobre la seva sobirania.

L'impacte de la Revolució Francesa i l'abolició del feudalisme per l'Assemblea Nacional el 1789 també tingué ressò a Espanya a les Corts de Cadis (1810-1814), durant la Guerra del Francès. La tasca d'aquestes Corts va ser crear un cos legislatiu de caràcter liberal. D'aquí neix la Constitució de 1812, amb el principi de la sobirania nacional, el primer text constitucional aprovat a Espanya. Dins d'aquest cos legislatiu hi ha l'abolició dels senyories per Decret del 6 d'agost de 1811 per part d'aquestes Corts. Els senyories jurisdiccionals passaren a incorporar-se a la nació espanyola. Amb Ferran VII es deroga aquest Decret, es torna a restaurar en el Trienni Liberal i, finalment, durant la regència de Maria Cristina de Borbó, l'any 1837, el Govern liberal va abolir definitivament el règim senyorial. Si els senyories formaven part de la nació espanyola, la conclusió del cas del senyoriu andorrà era clara: s'incorporava a Espanya. Un primer anunci fou la "*Memoria acerca la Soberanía que corresponde á la Nación española en el Valle de Andorra com á parte de la Provincia de Cataluña. Que dirige al Soberano Congreso nacional el ciudadano Antonio Valls, capitán retirado*", editada a Barcelona el 1820.¹⁴ En la visita *ad limina apostolorum* del

12. PAUL OURLIAC, "Existe-t-il une nationalité andorrane?", *Mélanges Maury*, París, 1960, p. 403-415.

13. CEBRIÀ BARAUT, "Els privilegis atorgats pels bisbes d'Urgell a les Valls d'Andorra (segles XIII-XVIII)", en *Quaderns d'estudis andorrans*, número 3, Andorra, 1978, p. 67.

14. A. VALLS, *Memoria acerca la soberanía que corresponde a la Nación Española en el Valle de Andorra como parte integrante de la Provincia de Cataluña, que dirigió al soberano congreso nacional el ciudadano Antoni Valls...*, Barcelona, 1820.

Bisbe d'Urgell Bernat Francés y Caballero, de 28 de desembre de 1821, s'exposa que, tot i la supressió dels senyorijs temporals, roman el d'Andorra, alternant amb el rei de França que és en aquest govern el seu copríncep.¹⁵ Diu, però, que últimament el govern econòmic i general de les Valls, que correspon al seu Bisbe com al seu príncep propi, han començat a ser envaïts pel Govern espanyol, amb una evolució difícil de preveure.¹⁶

De la mateixa línia és la publicació a Lleida, l'any 1851, d'un opuscle de 60 pàgines del matemàtic Juan Miguel Sánchez de la Campa, *"El Valle de Andorra. Examen crítico del origen, naturaleza y circunstancias de los privilegios que disfrutaban los andorranos, y de los perjuicios que irrogan al Tesoro, a la agricultura, al comercio y a la industria nacional"*.¹⁷ Conclou el seu estudi en aquests 13 punts:

1. Que el origen de estos (les Valls d'Andorra) es feudal.
2. Que el territorio es espanyol.
3. Que el Obispo de Urgel no tiene ni debido tener sobre el Valle de Andorra mas jurisdicción que la eclesiástica.
4. Que la jurisdicción criminal siempre ha pertenecido al Gobierno Español.
5. Que aun cuando el Obispo de Urgel pudiese haber tenido sobre el Valle de Andorra alguna jurisdicción en la parte civil, ésta ha cesado y refundídose en el Gobierno Supremo por la Constitución y la ley de Señoríos.
6. Que el Gobierno Francés tiene reconocido que el derecho de los Condes de Foix era feudal y que habiéndose suprimido el feudalismo en Francia, desaparecieron sus consecuencias.
7. Que los andorranos tienen un interés especialísimo en aparecer como vasallos de los señores para no pertenecer ni á una ni á otra nación.
8. Que este interés los condujo en 1806 a suplicar rendidamente á Napoleón la admitiese la quistia y les nombrase veguer.

9. Que por la pequeñez del territorio, y por la incuria de los Gobiernos y de los escritores, se ha perpetuado y llegado hasta nuestros dias la frase inexacta de que el Valle de Andorra es una Republica independiente.

10. La obligación en que está el Gobierno de no sancionar con actos de ninguna especie la continuación del presente estado de cosas.

11. La conveniencia y la obligación que hay de incorporar á la corona los llamados derechos del Obispo de Urjel.

12. La de transigir y negociar con el Gobierno Francés los que este pueda al·legar para el percibo de la quistia y nombramiento de veguer como subrogado en los supuestos derechos del Conde de Foix, en el caso de que se presenten grandes dificultades para reconocer el verdadero origen de aquellos.

13. Los perjuicios que originan á la España los titulados derechos de los andorranos".

Sánchez de la Campa escriu quan ja s'havia acabat la segona guerra Carlina, el mateix any que havia mort el Bisbe Simó de Guardiola i Hortonedá (1827-1851), director de la Junta carlina de Catalunya i exiliat del bisbat per aquesta raó durant 12 anys, per una Real Orden, de 6 d'octubre de 1835, d'"extrañamiento y ocupación de temporalidades". Fins i tot en aquesta absència les Corts Constituents de 1837 decidiren la supressió del bisbat d'Urgell, però no tingué efecte malgrat la llegenda del traspàs al bisbe d'Albi del títol de copríncep d'Andorra. Simó de Guardiola sempre fou bisbe d'Urgell i així ho reconegué el Consell General d'Andorra en els rendiments de tributs. A més el Ministeri d'Afers Exteriors francès s'oposà a les intervencions d'Espanya en el règim interior d'Andorra en no posseir cap dret de sobirania, com ens explica Bélinguier.

Amb les guerres carlines, però, s'inicien els intents per part dels Governos d'Espanya de poder intervenir directament en

15. Potser aquesta és la primera vegada que el Bisbe d'Urgell fa servir la paraula *copríncep*.

16. ENRIC MOLINÉ, "Les relacions de les visites "ad limina Apostolorum" dels bisbes d'Urgell (1597-1821)", a *Urgellia*, volum 4, la Seu d'Urgell, 1981, p. 468.

17. J.M. SÁNCHEZ DE LA CAMPÁ, *El Valle de Andorra. Examen crítico del origen, naturaleza y circunstancias de los privilegios que disfrutaban los andorranos, y de los perjuicios que irrogan al Tesoro, a la agricultura, al comercio y a la industria nacional*, Barcelona, 1851.

la sobirania d'Andorra. Per altra part, el Consell General de les Valls es relaciona directament amb Espanya en temes de tributs i drets duaners, arribant a autodefinir-se com a "Consejo Soberano de Andorra, país libre e independiente bajo la protección de España y Francia". Va fer convenis amb Espanya sobre la presència de carlistes i refugiats en territori andorrà i dels moviments d'armes per la frontera. El conveni de 31 de maig de 1841 establia que "se nombre por el Capitán General de Cataluña un Comisionado Especial que, residiendo en los Valles de Andorra, pueda reclamar cuanto crea conducente à los intereses nacionales, contribuyendo también con su presencia y buenos oficios a estrechar las relaciones de los Españoles con los Andorranos". Aquesta figura del "Comissionado Especial" anirà apareixent en les relacions hispano-andorranes pràcticament fins a la Constitució de 1993. Aquests convenis entre el Consell General i els governs d'Espanya foren sempre protestats pels Coprínceps d'Andorra i declarats nuls, però tingueren els seus efectes. El segle XIX andorrà és una bona caixa de ressonància de la vida política i institucional andorrana, entesa com les habituals relacions i tensions del Consell General amb els dos coprínecs i, també, en les relacions i tensions específiques del Consell General amb cadascun dels dos coprínecs. I, alhora, en la vida del país, prenen per primera vegada una posició central les relacions més directes entre els dos coprínecs, la Santa Seu i Espanya, per part del Bisbe d'Urgell. I França, per part del Copríncep francès. Per primera vegada en el tauler andorrà actuaran i operaran directament els tres actors -Consell General, Copríncep Episcopal i Copríncep Francès- en l'exercici dels seus poders, discutits i qüestionats en els diferents aparellaments de dos contra un en una geometria variable. A ningú escapa que el fet de les guerres carlines durant la segona meitat del segle XIX deformà i desfigurà les institucions andorranes degut al protagonisme que hi tingueren els bisbes d'Urgell. Foren anys de crisi, conflicte, debat, negociacions i compromís. Així podem qualificar la Llei de la "Nova Reforma" del 1866, les concessions administratives d'aquells anys d'establiments termals i de joc, l'ordre públic, les destitucions, els enfrontaments, els convenis i transaccions fins al conegut com el pacte del

"Pont dels Escalls" de 1881. Una crisi quasi permanent entre els tres actors de les institucions del país. Aquesta fou la famosa "qüestió d'Andorra" en la historiografia. Fins ara s'ha interpretat com un conflicte intern andorrà entre les seves institucions. Un conflicte fruit de la col·lisió de concepcions oposades sobre la naturalesa del poder públic i la seva titularitat. Així el concepte d'Andorra com a "Coprincipat", o el concepte de "príncep suprem". Avui es veu, però, que la "qüestió d'Andorra" tenia també una dimensió exterior, doctrinal i real, teòrica i pràctica, provinent d'Espanya i de França quan els països veïns s'interrogaven sobre la naturalesa del seu estatut polític i institucional. I, en aquest gran debat acadèmic i doctrinal, els esdeveniments d'Espanya o de França, els diversos corrents de pensament i els interessos dels estats veïns, tenen conseqüències directes en l'interior del país. Podem parlar aquí, per tant, de moments delicats en la sobirania d'Andorra.

El nomenament del Bisbe d'Urgell, Salvador Casañas i Pagés (1880-1901) i administrador del bisbat des del 1879 per suplir el Bisbe Caixal, exiliat a Roma, es produeix en la crisi de 1880-1881, quan els estats veïns, creient que no era viable políticament un petit país amb una estructura institucional medieval, intentaren suprimir l'anacronisme del seu règim senyorial. En aquest sentit Amadeu Imbert Goubeyre, en nom del Copríncep Francès, proposà al Ministeri d'Afers Exteriors de París, el març de 1881, la cessió d'Andorra a Espanya mitjançant el traspàs a França de Llivia i de la Vall d'Aran, o bé la divisió d'Andorra en dues parts, cedint a cadascun dels dos estats el territori més proper a la seva frontera. Aquestes converses exploratòries entre Espanya i França no arribaren a bon port, en no voler cedir Espanya la Vall d'Aran a França, i així s'impedí la desaparició del país. No consta que la Santa Seu i el bisbe Casañas donessin el consentiment als estats veïns per intentar suprimir l'anacronisme del règim senyorial, per mitjà d'aquesta permuta o divisió del país.¹⁸

18. Telegrama de l'ambaixador francès a Madrid, a l'Arxiu del Ministeri d'Afers Estrangers de França, CP Espagne 899.

A aquest moment crític de les relacions institucionals entre Coprínceps i Consell General, a més de la coneguda “qüestió d’Andorra”, cal afegir-hi la creació, l’any 1881, de les delegacions permanents per part dels coprínceps - delegats n’havien tingut sempre per a casos concrets, però no que fossin “permanents”- i una directa intervenció per part de França en serveis (carreteres, escoles, telègraf,...) a l’interior d’Andorra. Espanya i el bisbe Casañas veuen el perill d’un decantament d’Andorra cap a França. Davant d’aquesta situació el bisbe Casañas proposà a la Santa Seu la possibilitat, i fins i tot la conveniència, que els drets històrics, que els bisbes d’Urgell tenien sobre Andorra, fossin traspassats i cedits a Espanya.¹⁹

A la vegada França reivindicava també davant la Santa Seu, en una memòria del 12 d’octubre de 1882, que la sobirania sobre Andorra pertanyia solament a ella, ja que el bisbe d’Urgell solament tenia el dret de nomenar veguer. La sobirania, en aquests anys, era discutida i reivindicada per cadascun dels coprínceps, i el Consell General, davant la discussió, s’atribuí la “sobirania pràctica”, tal com ho va manifestar a la Santa Seu en la seva exposició del 18 d’octubre de 1894, qualificant el país com “República d’Andorra” i els Coprínceps, “residentes en el extranjero,... no como Soberanos, sino como consejeros y protectores”.²⁰ La qüestió de la sobirania i el seu exercici no fou estudiada pels acadèmics i juristes en parlar de la “qüestió d’Andorra”. Charles Baudon de Mony i Juan de Dios Trias i Girò, per un costat, i Jean Auguste Brutails, per l’altre, no anaren més enllà d’estudiar la història, les relacions i les controvèrsies entre els coprínceps.²¹

La sobirania d’Andorra continuarà controvertida encara durant el segle xx fins a la Constitució de 1993.

El segle xx

Ja no es pot parlar de la sobirania d’Andorra durant el segle xx sense tenir present l’excel·lent estudi del Dr. Nemesi Marquès en la seva última obra *La Constitució del Principat d’Andorra: la resposta als reptes de les institucions preconstitucionals en el segle XX (1930-1993)*, publicada el maig del 2021.²² Sens dubte el millor i més complet examen del segle xx fins a la Constitució del 1993.

En relació amb la sobirania d’Andorra podem resumir la doctrina tradicional -“la doctrina oficial”- dels dos estats veïns com segueix:

1. Per part d’Espanya. La doctrina espanyola és senzilla i elemental, ras i curt: la sobirania originària i suprema d’Andorra pertany a Espanya. Des dels seus orígens Andorra pertanyia a la sobirania dels reis d’Aragó, pel damunt dels senyors feudals, els comtes i els bisbes d’Urgell, per ser imprescriptible i no haver-la cedit mai. Així queda ja definida i publicada, l’any 1780, per Pedro Díaz de Valdés, seguida pel ciutadà Antonio Valls, en la seva *Memòria* de 1820, i per Juan Miguel Sánchez de la Campa, el 1851, com anteriorment he exposat. En el mateix sentit va la supressió dels senyorius per les Corts de Cadis, l’any 1811, els intents de partició d’Andorra entre França i Espanya o la incorporació del territori andorrà a Espanya - llevat del vessant nord del pic de Valira i de la Solana- amb compensacions territorials a la Cerdanya i/o a la Vall d’Aran; intent sustentat per una consideració institucional d’Andorra inspirada per les teoritzacions de F. Bladé i que es mantingué subjacent en el conjunt de conflictes en els estats veïns, entre les institucions andorranes i entre doctrinaris durant les darreres dècades del segle xix, que rebé el nom comú de la “qüestió d’Andorra”.²³

19. Arxiu secret del Vaticà, “Urgellen. S. Congr. Concilii Relationes”, 1888.

20. *La cuestión de Andorra. Exposiciones elevadas por el M.I. Consejo general de los Valles de Andorra al Excmo. Sr. Obispo de Urgel y al Santísimo Padre*, Barcelona, 1894.

21. JUAN DE DIOS TRIAS Y GIRÓ, *Discurso leído en la sesión de apertura de las Académias Teórico-Prácticas de la Facultad de Derecho de la Universidad de Barcelona, el día 2 de noviembre de 1890*, Barcelona, 1890.

22. NEMESI MARQUÈS I OSTE, *La Constitució del Principat d’Andorra: la resposta als reptes de les institucions preconstitucionals en el segle XX (1930-1993)*, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 2021.

23. JAVIER RUBIO, *El reinado de Alfonso XIII. Problemas iniciales y relaciones con la Santa Sede*, Madrid, 1998, capítol XI, amb el títol “El principado de Andorra, singular terreno de problemas”.

L'any 1920, Fernando de los Ríos Urruti, que visità Andorra durant l'estiu i tardor de 1918, després de diversos articles periodístics al diari *El Sol* fruit de la visita, publica *Vida e instituciones del pueblo de Andorra. Una supervivencia feudal*, que tindrà una gran influència en la política de la Segona República Espanyola. Hi defensa la mateixa tesi: el poble andorrà no té sobirania pròpia. A la mateixa conclusió arriba l'historiador del dret de la Universitat de Barcelona, Josep M. Font i Rius, en les seves recerques sobre els orígens del cosenyoriu andorrà. Durant el segle xx fins a la Constitució de 1993, l'Estat espanyol modularà aquesta "doctrina oficial" i anirà evolucionant, ja sigui per fer front a les pretensions de França de tenir competències exclusives dins d'Andorra, en la representació exterior i en l'ordre públic, ja sigui per reconèixer que els dos Coprínceps exerceixen la sobirania en l'interior d'Andorra. Tot i així, sectors minoritaris continuaran reivindicant el transferiment del Copríncipat del Bisbe d'Urgell al rei d'Espanya fins, pràcticament, la Constitució de 1993.

2. Per part de França. La "doctrina oficial" francesa, en un resum de mínims, és també senzilla: la sobirania originària i suprema d'Andorra pertany a França o, pel cap baix, les altes funcions sobiranes les exerceix exclusivament el cap de l'Estat francès. Aquesta doctrina beu de certes interpretacions del Tractat de Corbeil del 1258, també de les de la unió del comtat de Foix a la corona francesa del 1607, com va fer Bladé, també a l'*Arrêt du Conseil du Roi et du Conseil des Finances* de 1767 i al Decret de Napoleó de 1806. "Els òrgans de Govern de l'Estat francès, els seus òrgans jurisdiccionals i els Coprínceps francesos es mantingueren coherents amb la doctrina de la sobirania francesa sobre Andorra", afirma N. Marquès en les primeres pàgines de l'obra citada.²⁴ I així serà fins al procés constituent d'Andorra, iniciat l'any 1991.

Com a "moments delicats" d'aquest segle xx, com diu el títol, podem individualitzar:

A. Dins la Segona República Espanyola (1931-1939)

1. La separació entre l'Estat i l'Església donà peu a qüestionar la funció institucional del Bisbe d'Urgell -un ciutadà espanyol- en el Principat d'Andorra. Campanyes de premsa i iniciatives parlamentàries tingueren lloc en aquest

sentit. No solament es qüestiona el "dret de patronat de la Corona" per part d'Espanya, sinó fins i tot el caràcter d'"agente oficial del Estado español" que, deien, exercia el Bisbe d'Urgell a Andorra. L'autor clàssic, en aquest moment, és Fernando de los Ríos Urruti, jurista, dirigent socialista i membre del govern espanyol, en la seva obra ja citada anteriorment, el llibre del segle xx que més influència tingué en el pensament i en la doctrina espanyola sobre Andorra fins al pontificat de Ramon Iglesias Navarri. La seva tesi és senzilla: Andorra -"para los más de los españoles, un país imaginario", diu- no té una sobirania pròpia. De los Ríos, lector de Brutails, afirma textualment a les pàgines finals: "Hay un derecho no andorrano según el cual se determina la persona titular de las funciones supremas en Andorra... El pueblo de Andorra, jurídicamente, no tiene órgano constituyente con atribuciones para reafirmar su actual estructura".

El Ministeri d'Estat espanyol, el desembre de 1931, marca ja un camí per solucionar el problema: negociar amb el Vaticà i la Mitra d'Urgell el traspass a Espanya dels drets del bisbe sobre Andorra. Així s'obtindria una posició d'equilibri davant les pretensions de França i de les aspiracions de la Generalitat de Catalunya i de Francesc Macià de fer-se també amb els drets del Bisbe d'Urgell.

2. La relació directa. La relació del Govern de la República amb la Mitra d'Urgell i Andorra agafà una nova dimensió, superant els esquemes i pràctiques anteriors, quan el Govern republicà decidí establir una relació directa amb les institucions andorranes, saltant-se la Mitra d'Urgell. Amb aquesta finalitat la República va crear uns òrgans propis i directes per relacionar-se amb Andorra.

Maria Jesús Lluelles ha publicat dos interessants articles sobre aquestes relacions.²⁵ Els dos protagonistes d'aquesta "delicada" història sobre la sobirania d'Andorra són: per un

24. NEMESI MARQUÈS, *Ibidem*, p. 44.

25. MARIA JESÚS LLUELLES, "Relacions hispano-andorranes durant la II República", a *Quaderns d'estudis andorranos*, núm. 6, Andorra, 1994, p. 97-106. - "Andreu Masó i López protagonista de les relacions institucionals andorranes, durant la segona República espanyola", a *Quaderns d'estudis andorranos*, núm. 7, Andorra, 1996, p. 49-78.

costat, el Consell General i la seva Sindicatura, i per l'altre, l'agent espanyol Andreu Massó i López, encarregat pel Govern de la República d'alliberar Andorra del "jou dels Coprínceps", especialment de l'episcopal. Un altre actor amb idèntics objectius fou Friedrich Weilenmann, encarregat de les relacions amb organismes internacionals amb seu a Suïssa. Des de l'any 1931 el Consell General tenia a Andreu Massó, que vivia a Sant Julià de Lòria, com el seu advocat assessor i el va nomenar "Inspector Nacional d'Instrucció de les Valls", i li va donar la nacionalitat andorrana. L'any següent el Consell General el nomenà el seu delegat prop de la República Espanyola i aquesta, a la vegada, el feu delegat de la Junta de relacions culturals i inspector de les escoles espanyoles a Andorra. Aquesta situació i la seva actuació provocaren les queixes de ciutadans andorrans davant els Coprínceps, i els Veguers l'expulsaren a finals del 1932 "per acció manifestament pertorbadora, en contra de la sobirania dels Senyors Co-Prínceps i de la independència i tranquil·litat de les Valls". Andreu Massó s'establí llavors a la Seu, des d'on feia proclames i escrits contra la Mitra d'Urgell. A Andorra la Sindicatura demanà als Coprínceps la suspensió del Decret d'expulsió. En aquest ambient el Síndic, el Subsíndic i el Secretari del Consell General van adreçar, el 21 de gener de 1933, un escrit al president del Govern de la Segona República Espanyola, Manuel Azaña, "per formular un al·legat contra les actuacions del Bisbe d'Urgell, Justí Guitart", segons afirma N. Marquès en la seva obra.²⁶ En els dos últims paràgrafs d'aquesta llarga carta és on hi ha el moment més "delicadíssim" en la sobirania d'Andorra de tot el segle xx, en ser una petició, per part de la Sindicatura en nom del Consell General, totalment contrària a la història multiseccular d'Andorra, com a país independent. Si el Decret de Napoleó de 1806 fou disruptiu, aquest escrit encara ho és més. Tot i que només es tractava d'una carta, aquest fet demostra que els agents de la República espanyola havien fet bé la seva feina.

Per la seva importància transcriu aquests últims paràgrafs: "Andorra anhela y precisa para la subsistencia de su vida nacional, que la cosoberanía de España en ella, ejercida del más completo acuerdo y conjuntamente con la de Francia, encuadre el consiguiente progresivo y

humanitarista contenido de "protección" efectiva, sin el cual aquella palabra de cosoberanía nada supondría....

Políticamente, el "derecho divino" encarnado en la mitra de Urgel, ha prescrito. Se impone un nuevo trato por parte de la cosoberanía de España en Andorra..."²⁷

Tres mesos més tard, el 4 d'abril de 1933, el Consell General es dirigeix per carta al nunci de la Santa Seu a Madrid i manifesta: "... la Mitra de Urgel, representante hasta hoy de la cosoberanía de España en la minúscula nacionalidad hermana,... se rumorea en Andorra y fuera de ella que el Obispo Guitart trata de ceder sus derechos delegados, de cosoberanía en Andorra, a Francia..."²⁸

No es pot entendre la crisi andorrana de l'any 1933 sense aquest marc de trencament de les relacions del Consell General amb el Copríncep Episcopal. Fets singulars són: l'encerclament del Consell General durant la sessió de Setmana Santa amb la possible modificació de la Nova Reforma, l'enjudiciament i destitució del Consell General pel Tribunal de Corts, la celebració de noves eleccions generals, l'enviament de força armada a Andorra per part de França per mantenir l'ordre públic sota l'autoritat dels veguers, i la presència a Andorra d'un nou enviat especial del Govern de la República espanyola, Josep de Buigas i de Dalmau, per estudiar la situació. El seu informe, de 16 de maig de 1933, recomana posar fi a les ingerències d'Andreu Massó i renegociar amb el Bisbe d'Urgell un nou model de relacions.

3. Nova fórmula de relacions en una nova doctrina. Considerada inviable la pretensió d'ocupar algun dels càrrecs institucionals de la Mitra d'Urgell i constatat el resultat miserios d'activistes oficiosos, com Massó i Weilenmann, s'opta per la creació unilateral d'un càrrec oficial per garantir una acció presencial a Andorra i a la Seu d'Urgell, que tendeixi a assolir els objectius predeterminats pel Govern de la Segona República Espanyola. Així, el 28 de juliol de 1934, el Ministeri d'Estat nomenà el senyor

26. NEMESI MARQUÉS, *Ibidem*, p. 80.

27. *Ibidem*, p. 81.

28. *Ibidem*, p. 82.

Josep Tarongí i Español delegat del Govern de la República prop del Bisbe d'Urgell, príncep cosobirà d'Andorra. El Bisbe Guitart es queixà de no haver estat consultat. Residia en un hotel de la Seu d'Urgell i allí rebia i despatxava els afers i les autoritats andorranes. Les visites diàries al Palau Episcopal tenien, però, la funció de fer únicament de correu, sense formar part dels serveis del copríncep. Un any després, el 9 d'agost de 1935, el Bisbe Guitart demana per carta al Ministre d'Estat suprimir aquesta Delegació del Govern espanyol prop de la Mitra. En el fons aquesta nova fórmula pretenia no solament posar fi als drets del Bisbe d'Urgell com a Copríncep, sinó també posar fi a la sobirania d'Andorra.

Efectivament Tarongí formulà un pla d'annexió d'Andorra a Espanya d'execució progressiva a partir de dos objectius: 1) impedir que França s'annexionés Andorra, posant-se al costat de la Mitra, i 2) procedir directament a l'annexió d'Andorra, “y para ello deben estudiarse procedimientos hábiles y disimulados pero de gran continuidad y de eficacia indudable”. N. Marquès n'ha publicat tot el text.²⁹ Amb relació a l'annexió d'Andorra, Tarongí diu:

“...muy bien pudiera subsistir, nominalmente, Andorra como país independiente, sujeto completamente a la soberanía del Obispo, siempre que el Obispo fuera un instrumento dócil y detrás de su figura estuviese la verdaderamente soberanía del Gobierno español...”

El instrumento adecuado es la conveniente organización de la “Delegación de España”...

...plantear el asunto de Andorra ante la Sociedad de las Naciones, para que se dictase un estatuto justo y favorable a los fines españoles, incorporando Andorra a nuestra Constitución política...Los Valles de Andorra quedarían una vez más incorporados a la soberanía española y se pondría fin a las usurpaciones francesas y al régimen de feudo episcopal anacrónico e insostenible”.

Lligat amb la implantació del telèfon a Andorra, en la lluita pel predomini a Andorra de França o d'Espanya, el Govern de la República, el 20 de setembre de 1935, s'adreçà a la Santa Seu acusant el Bisbe Guitart de no defensar els interessos d'Espanya i demanant una nova modalitat de nomenar el Bisbe d'Urgell amb una llista de candidats proposada pel Govern i així traslladar el Bisbe Guitart a una

altra diòcesi. Roma no contestà i l'activitat de Tarongí com a delegat del govern de la República prop el Bisbe d'Urgell com a Copríncep d'Andorra s'acabà amb l'inici de la Guerra Civil a Espanya. Encara es presentà a Andorra un tal Josep M. Imbert Perejoan, encarregat de la “Delegació d'Espanya a Andorra”, durant els anys 1938 i 1939. Les autoritats andorranes, veguers i Consell General, de comú acord, l'expulsaren del país. Al seu torn el Copríncep Episcopal informava, en aquests anys, al Govern de França de la situació a Andorra, responent, a la vegada, a les campanyes de premsa de la “Falange Española Tradicionalista y de las JONS” contra el Govern de la República d'haver cedit a França els drets d'Espanya sobre Andorra. El Copríncep Guitart intueix que les relacions amb el règim de Franco, amb el sempre recurrent tema de la sobirania, continuaran essent difícils. “El Gobierno Nacional empieza a seguir con respecto a Andorra el mismo camino que emprendió en 1931 el Gobierno de la República...lo que equivale, en otros términos, a decirle al Obispo Príncipe, que abdique de su Soberanía, y someta el Consejo de Andorra y su propia Autoridad suprema al arbitrio del Gobierno Nacional”, li diu per carta al nunci apostòlic el 30 de juny de 1938.³⁰

B. La doctrina del règim de Franco

1. En els primers anys, 1939, 1940 i primera meitat de 1941, aquesta doctrina és la mateixa que la del Govern de la República: la sobirania d'Andorra correspon a Espanya i, per tant, no existeix una sobirania andorrana pròpia i originària. Així es manifestava la premsa falangista i el propi Ministeri d'Afers Exteriors. Encara es presentà al Bisbe Guitart un tal Pedro Martínez García com a “Delegado Especial Permanente del Gobierno Español para Andorra” o també “Comisionado Especial del Gobierno para los Valles de Andorra”, però la Mitra l'eludí i es comunicava directament amb el Ministeri d'Afers Exteriors. Cal afirmar també, en aquest període, que Espanya, del 21 al 24 de juny de 1940, moguda per la seva

29. *Ibidem*, p. 99-100.

30. *Ibidem*, p. 127.

opinió pública, intentà envair Andorra amb un batalló de tropa de la Seu d'Urgell. El Síndic i el Vicari capitular n'informaren el Ministeri d'Afers Exteriors i les tropes es retiraren cap a la caserna de Berga.

A partir de la segona meitat de 1941 es produeixen dos fets significatius: el Ministeri d'Afers Exteriors decideix canalitzar les relacions administratives entre Espanya i Andorra a través de la Mitra i, alhora, el Ministeri nomena el governador civil de Lleida "Comisionado Especial Permanente para los Valles de Andorra", càrrec i funció que sempre més tingué el governador civil de Lleida fins a la Constitució de 1993. Aquests dos fets anuncien ja l'inici del canvi de les relacions d'Espanya amb Andorra.

2. Canvi en les relacions entre Espanya i Andorra. El nou Bisbe d'Urgell, Ramon Iglesias Navarri, prengué possessió de la seva seu el 15 d'abril de 1943 i quinze dies més tard prestà jurament davant el Consell General com a Copríncep d'Andorra. És remarcable que en el discurs pronunciat va manifestar clarament que Espanya no tenia cap interès ni motiu a ignorar la sobirania d'Andorra. Ho podia afirmar per la relació directa amb el general Franco pels seus serveis ministerials a les forces armades espanyoles des de l'any 1918 i molt en particular pel reconeixement que havia meritat per la seva acció no solament religiosa, sinó també humanitària i assistencial als ferits en guerra en la conca del Rif marroquí durant la dècada de 1920, entre els quals es trobà el mateix general Franco. La defensa de la sobirania d'Andorra marcarà sempre la seva acció com a Copríncep. En la discussió i els conflictes de competències permanents entre Coprínceps sobre la representació internacional d'Andorra o sobre l'ordre públic, per exemple, que el Copríncep Francès reivindicava com a exclusius o propis de l'Estat francès, Espanya es posa d'una manera clara i decidida del costat del Copríncep Episcopal, defensant els seus drets sobirans iguals que els del francès, ja que aquest era l'autèntic exercici de la sobirania d'Andorra.

L'any 1952 el Ministeri d'Afers Exteriors demanà un dictamen al catedràtic Josep M. Trias de Bes sobre la possibilitat "de ratificación en las relaciones hoy existentes entre el Principado de Andorra y el Gobierno español" i aquest catedràtic conclou:

"El régimen jurídico-político de Andorra en el *statu quo* actual, es el de Copríncipado, en forma que los dos Copríncipes ejercen la soberanía en el territorio y población de los Valles, por igual, en común y de modo absoluto".³¹

El pontificat del Bisbe i Copríncep Ramon Iglesias Navarri fa emmudir definitivament la teoria del poder exclusiu del Copríncep Francès en matèria d'ordre públic i estableix precedents, sòlids en fets, a favor de la sobirania interior i exterior d'Andorra, que remouran progressivament els obstacles per a l'inici d'un procés de reforma institucional en clau constitucional sobre la base de l'Estat de dret establerta per exercici de la sobirania popular. Per això, des de la segona meitat del segle i des del posterior pontificat de Joan Martí Alanis (1970-2003), crec que caldria analitzar més finament i amb més detall, no només els "moments delicats", sinó també l'evolució de la sobirania i també certs aspectes relatius a la forma de govern multiseular d'Andorra, el Copríncipat, que li poden ser contradictoris per implicar una negació de la paritat institucional dels Coprínceps i per una certa confusió d'aquesta alta institució andorrana amb la del President de la República francesa i la eclesiàstica del Bisbe d'Urgell. Cal recordar que des del 1975 Andorra entrarà de ple en la reforma de les seves institucions, que es clourà amb la Constitució de 1993.

Al meu entendre aquests últims 50 anys del segle xx mereixen un article nou. Cal fer una anàlisi acurada i exhaustiva d'aquests anys, especialment dels anys de la reforma institucional, i analitzar des de la sobirania d'Andorra, per exemple, els conflictes entre els Coprínceps i amb el Consell General, els projectes de millorar les relacions entre Espanya i la Mitra, les moltes cares de l'ordre públic, la mateixa història de la radiodifusió andorrana, l'estatut internacional d'Andorra, la seva representació internacional i competència de l'acció exterior... També les declaracions, consells i dictàmens realitzats per organismes internacionals. Donen -van

31. Ibídem, p.132.

donar- nova llum sobre aquests últims anys del segle passat. I aquest serà un nou article que tancarà les subtileses d'aquests anys dels "moments delicats" en la sobirania d'Andorra. Des de la Constitució de 1993 ningú ha negat fins avui la sobirania pròpia i originària d'Andorra. Es dona, en canvi, una desconcertant varietat d'opinions sobre en quin moment va començar.

Vull també afegir una altra raó per aquest nou article. Es va presentar la brillant tesi doctoral d'Isidre Bartumeu i

Martínez, *El Coprincipat d'Andorra. Evolució històrica i desenvolupament institucional*, que l'editorial Tirant Lo Blanch va presentar a Andorra recentment. Sens dubte, és imprescindible la seva lectura per escriure i tancar bé la reflexió sobre la sobirania d'Andorra.

Una conclusió ràpida i breu d'aquests moments delicats en la sobirania d'Andorra dels segles XVIII, XIX i XX: la força dels Bisbes d'Urgell i Coprínceps d'Andorra no rau en el poder que tenen, sinó en el que ha privat a altres de tenir.